



# آیین عزاداری

از نگاه سفرنامه نویسان خارجی  
مطالعه‌ای مردم‌شناختی



جواد نظری مقدم

آیین عزاداری از نگاه سفرنامه‌نویسان خارجی؛  
مطالعه‌ای مردم‌شناختی

جواد نظری مقدم

محرم

۱۳۹۵ شمسی / ۱۴۳۸ قمری



سرشناسه	: نظری مقدم، جواد، ۱۳۶۴
عنوان و نام پدیدآور	: آیین عزاداری از نگاه سفرنامه‌نویسان خارجی؛ مطالعه‌ای مردم‌شناختی / جواد نظری مقدم
مشخصات نشر	: تهران: سفیراردهال، ۱۳۹۵ = ۱۴۳۸ق = ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری	: ۱۵۹ص: مصور؛ ۱۴/۲۱×۵/۵س م
شابک	: ۱- ۴۹۱-۳۱۳-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: سفرنامه‌نویسان -- دیدگاه درباره سوگواری‌ها
موضوع	: Customs Travel Writers -- Views on mourning
موضوع	: سوگواری‌ها -- ایران -- آداب و رسوم
موضوع	: Mourning etiquette -- Iran
موضوع	: سوگواری‌های اسلامی -- ایران
موضوع	: Islamic mourning customs -- Iran
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۵ ۹۱۶N/۴۹/۱۵۴G
رده‌بندی دیویی	: ۴۰۹۲۲/۹۱۰
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۴۸۵۰۲



## آیین عزاداری از نگاه سفرنامه نویسان خارجی؛ مطالعه‌ای مردم شناختی

مؤلف: جواد نظری مقدم  
نوبت چاپ: اول-۱۳۹۵

صفحه آرای و طراحی جلد: واحد آماده‌سازی نشر سفیراردهال  
لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سفیراردهال

شمارگان: ۵۵۰ نسخه ♦ شماره نشر:

بها: ۱۰۰۰۰۰ ریال

© حق چاپ: ۱۳۹۵، انتشارات سفیر اردهال [www.safirardehal.ir](http://www.safirardehal.ir)

شابک: ۱-۴۹۱-۳۱۳-۶۰۰-۹۷۸

نشانی دفتر: تهران، خیابان مفتح، خیابان سمیه، روبه روی بانک ملی ایران، ساختمان ۱۱۸، واحد ۴  
تلفن مرکز پخش: ۸۸۳۱۳۲۸۹۸-۸۸۳۱۹۳۴۲ کد پستی: ۱۵۸۱۸-۷۴۷۱۵ email: safirardehal@yahoo.com

همه حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه‌برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی) و اقتباس در گیومه در مستندنویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

## فهرست

- یادداشت دبیر مجموعه ..... ۹
- مقدمه ..... ۱۱
- فصل اول: موسم عزاداری و سفرنامه نویسان ..... ۱۵
- اهمیت آیین عزاداری در جامعه ایران ..... ۱۶
- سفرنامه‌ها ..... ۱۹
- معرفی موسم عزاداری ..... ۲۳
- اجتناب از جشن و شادی ..... ۲۸
- برداشت‌های غیرواقعی و نادرست ..... ۲۹
- روایت آمیخته با تمسخر ..... ۳۳
- جوشش عواطف و احساسات ..... ۳۵
- برانگیخته‌شدن احساسات سفرنامه‌نویسان ..... ۳۹
- نمادها و نشانه‌ها ..... ۴۲
- شیوه‌ها و رسم‌های عزاداری ..... ۵۰
- فصل دوم: شیوه‌ها و رسم عزاداری ..... ۴۹
- مجلس و عظ ..... ۵۰
- سینه‌زنی و زنجیرزنی ..... ۵۴
- سنگ‌زنی، کرب‌زنی ..... ۵۷

۵۹.....	برهنگی و خونی کردن بدن.....
۶۰.....	قمه زنی.....
۶۴.....	نخل گردانی.....
۶۵.....	تابوت گردانی.....
۶۶.....	گل مالی.....

### ۶۹..... فصل سوم: آئین تعزیه.....

۷۰.....	آیین تعزیه.....
۷۸.....	توصیف صحنه مراسم.....
۸۴.....	مقایسه تعزیه با تئاترهای اروپایی.....
۸۶.....	عناصر هنری در عزاداری.....
۹۰.....	نظام سلسله مراتبی در تعزیه.....
۹۱.....	عمق تأثیر هنر تعزیه.....
۹۴.....	مواجهه فقها با نمایش تعزیه.....

### ۹۷..... فصل چهارم: عزاداری و هویت.....

۹۸.....	عزاداری و هویت ملی.....
۱۰۰.....	زنان و عزاداری.....
۱۰۴.....	عزاداری و نهاد سیاست.....
۱۰۷.....	پذیرایی مقامات دولتی از عزاداران.....
۱۰۹.....	عزاداری در دوره حاکمیت رضاخان.....
۱۱۲.....	چند گزارش و تأملی در مفهوم استبداد ایرانی.....

### ۱۱۷..... فصل پنجم: آداب و خلییات ایرانیان در عزاداری.....

۱۱۸.....	اخلاق عزاداری .....
۱۱۸.....	سنت سقانی و روحیه دیگرخواهی .....
۱۲۱.....	نذر و نذری در عزاداری .....
۱۲۴.....	کمک و مشارکت در برپایی مراسم .....
۱۲۶.....	تساهل در رفتار با فرنگیان و اقلیت‌ها .....
۱۳۱.....	نظم جمعی .....
۱۳۴.....	آیین عزاداری، منشأ حرکت و پویایی .....
۱۳۷.....	نقدی بر گفتمان خودمداری ایرانیان .....
۱۳۷.....	با نگاهی بر گزارش‌های سفرنامه‌نویسان درباره آیین عزاداری .....
۱۴۱.....	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری .....
۱۴۱.....	دلایل برگزاری آیین عزاداری .....
۱۴۲.....	نمادهای مورد استفاده در آیین عزاداری .....
۱۴۳.....	سنت‌ها و شیوه‌های عزاداری ایرانیان .....
۱۴۳.....	عناصر موجود در مجالس آیینی .....
۱۴۵.....	کارکردهای آیین عزاداری در ایران .....
۱۴۶.....	ویژگی‌های ایرانیان در آیین عزاداری .....
۱۴۷.....	نتیجه‌گیری .....
۱۵۱.....	کتابنامه .....
۱۵۹.....	نمایه .....

## یادداشت دبیر مجموعه

عزاداری برای سالار شهیدان حضرت اباعداالله الحسین(ع) از منظری قدمتی قدسی دارد و از منظر دیگر قدمتی به تاریخ کربلا و برپایی آئین‌های عمومی سوگواری برای شهیدان کربلا در ایران به روزگار آل‌بویه باز می‌گردد. با این حال از قرن چهارم هجری تا روزگار صفویه همواره در بین ایرانیان عزاداری به عنوان مستمسکی برای ابراز محبت و علاقه به خاندان پیامبر(ص) متداول و مرسوم بوده است که در ادبیات ایران زمین بازتاب فراوانی داشته است.<sup>۱</sup>

تشیع در مسجد جامع تبریز در سال ۹۰۷ هجری قمری توسط شاه اسماعیل صفوی مذهب رسمی ایران اعلام شد و بعد از آن عزاداری برای امام حسین(ع) عمومیت یافت و به اشکال مختلف از جمله برپایی مجالس و عظم، مجالس روضه‌خوانی و مجالس محتشم خوانی و مجالس سینه‌زنی، و اجرای تعزیه در هر ساله در محرم و حتی در طول سال ادامه می‌یافت. از این رو عزاداری برای شهدای کربلا به سرعت به عنوان یکی از مشخصه‌های مهم هویت ملی ایرانی به صحنه آمد که هنوز هم به حیات قدرتمند خود ادامه داده و خواهد داد. علی‌رغم عمومیت عزاداری محرم در پنج قرن اخیر منابع داخلی دست اول که به ارائه داده‌های تاریخی پرداخته باشند معدود و محدودند.

در این بین «سفرنامه‌ها» و یا «گزارش‌های سفری»<sup>۲</sup> که از غربیان از ایران برجای

---

۱. برای اطلاع بیشتر رک به: تشیع و ولای اهل بیت(ع) در ادب قدیم فارسی (جنگ عبدالکریم مداح مورخ ۸۴۹) به کوشش امینه محلاتی، تهران، کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۰  
۱. بسیاری از سفرنامه‌های غربیان نه سفرنامه صرف بلکه گزارش مأموریت مأمورین سیاسی است تا راهنمای مأموران بعدی باشد

مانده‌است منابع بسیار ارزشمندی برای پژوهش در آئین‌های عزاداری محرم است. آداب و رسوم، کمیّت و کیفیت عزاداری و سیر تطور و تحول آن در جامعه ایران مورد توجه نویسندگان سفرنامه قرار داشته است گرچه خالی از دیدگاه‌های مغرضانه هم نیست.

کتاب «آیین عزاداری از نگاه سفرنامه‌نویسان خارجی؛ مطالعه‌ای مردم‌شناختی» تلاش دارد با اتکا به این دسته از منابع فرهنگ عزاداری محرم را مورد بررسی قرار دهد. مؤلف محترم این اثر علمی اغلب سفرنامه‌های منتشر شده را بررسی و از داده‌های مستند آن با نگاهی مردم‌شناختی جنبه‌های کمتر بررسی شده را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است. اهمیت کار مؤلف محترم نقددیدگاه‌های مغرضانه سفرنامه نویسان از ایران و فرهنگ مردم ایران است.

مؤسسه تاریخ و فرهنگ دیار کهن ضمن تقدیر و تشکر از زحمات مؤلف محترم امیدوار است انتشار این اثر بتواند قدمی در شناخت پیشینه و جنبه‌های مغفول مانده فرهنگ ارزشمند محرم تلقی شود.

رحیم نیکبخت

مؤسسه تاریخ و فرهنگ دیارکهن



## مقدمه

مراسم سوگواری و عزاداری ایرانیان به عنوان یکی از جلوه‌های ناب و خاص فرهنگ ایرانی همواره توجه بسیاری از ناظران و سفرنامه‌نویسان خارجی را به خود جلب کرده و سیاحان بسیاری از زوایای مختلفی به این پدیده و آیین مذهبی در ایران نگریسته‌اند و به توصیف ویژگی‌ها و مشخصه‌های آن پرداخته‌اند.

مطالعه و بررسی مشاهدات و توصیفات سفرنامه‌نویسان در باب محرم و عزاداری ایرانیان از چند جهت می‌تواند اهمیت داشته باشد: نخست آنکه این دست مطالعات در چارچوب مطالعات حوزه شرق‌شناسی (به طور عام) قرار می‌گیرد و می‌تواند زوایایی خاص از فرهنگ عزاداری در ایران را که از نگاه سفرنامه‌نویسان قابل توجه بوده - علی‌رغم ساده‌بودن آن برای ما - روشن سازد. چرا که گاه ابعاد ناپیدا و پنهان امر نزدیک از شدت نزدیکی به ما جز از نگاه دیگری هویدا نمی‌گردد، لذاست که باید از دریچه دیگری به خود نگریست. البته این بدان معنی نیست که همیشه نگاه این دیگری به خود عاری از خطا و مصون از اشتباه باشد بلکه می‌تواند واجد بخشی از واقعیتی باشد که برای ما به جهت میزان نزدیکی و درگیری با آن قابل لمس نبوده است.

این مطالعات می‌تواند گوشه‌ای از سنت‌ها و فرهنگ عامه جامعه ایرانی را که در گذشته دور وجود داشته و امروز با گذشت زمان به فراموشی سپرده شده یا ابعاد دیگری پیدا کرده را برای ما روشن سازد. از جهتی دیگر می‌توان دریافت که از نظر آنان این دست سنت‌ها و آیین‌ها چه کارکردهایی در جامعه

ایران داشته و واجد چه ظرفیتهایی در نظام اجتماعی در طول تاریخ بوده‌اند. نگاه به آینده جز از طریق شناخت ظرفیت‌ها و ویژگی‌های جامعه و مردم امکان‌پذیر نیست، لذا این مطالعه بخشی از مطالعات حوزه مردم‌شناسی است که با بررسی مشاهدات بخشی از رفتار ایرانیان و فرهنگ عامه از نگاه سیاحان به دنبال شناسایی گوشه‌ای از ظرفیت‌ها و مشخصه‌های فرهنگ ایرانی است. بر این اساس در اینجا سعی خواهد شد تا مهمترین مشخصه‌ها و ویژگی‌های آیین عزاداری و عناصر موجود از نظر سفرنامه‌نویسان مورد بررسی قرار گیرد. پرداختن به موضوع آیین عزاداری و سوگواری، افق روشنی را به روی نویسندگان و محققان حوزه ایرانشناسی جهت کشف ابعاد مختلف فرهنگ ایرانی می‌گشاید و زمینه‌ای فراهم می‌کند تا دانش‌پژوهان این حوزه با شناخت ابعادی از آیین عزاداری سیدالشهدا (ع) گستره و شعاع تأثیرات آن در جامعه، و بازتاب شخصیت و هویت ایرانی در آن گام دیگری در جهت بازشناسی رفتار ایرانیان در طول تاریخ بردارند.

سفرنامه‌نویسانی که از دوره صفویه به ایران آمده‌اند به توصیف این آیین پرداخته‌اند و اساساً در کمتر سفرنامه‌ای است که به این مسئله اشاره نشده باشد و ذکری از محرم و شیوه‌های عزاداری ایرانیان نرود. چرا که این مراسم از جهات بسیاری چه شکلی و صوری و چه محتوایی و چه کارکردی برای ناظران بیرونی دارای اهمیت بوده است. در این تحقیق تلاش شده است تا با گزینش و مطالعه حدود ۶۰ سفرنامه از دوره صفویه تا دوره انقلاب اسلامی، تصویری روشن از آنچه سیاحان در باب عزاداری ایرانیان گزارش کرده‌اند ارائه شود. در اینجا صرفاً به نقل گزارش‌ها و مکتوبات و خاطرات سیاحان اکتفا نکردم و تلاش کردم تا ضمن دسته‌بندی و نگریستن به ابعاد مختلف عزاداری،

به توضیح و معرفی برخی سنت‌ها و عناصر موجود در آیین عزاداری ایرانیان و نیز نقد برخی دیدگاه‌های سفرنامه‌نویسان بپردازم.

معرفی موسم عزاداری، کارکرد چرایی برگزاری این مراسم، شیوه‌ها و رسم‌ها و آیین‌های مختلف عزاداری در برخی شهرها و مناطق ایران، روایت چگونگی ابراز احساسات مردم در حین برگزاری آیین، برانگیخته شدن احساسات سیاحان خارجی هنگام مشاهده مراسم، نمادها و نشانه‌های به‌کاررفته در آیین، زنان و عزاداری، عزاداری و سیاست و عزاداری و هویت ملی، آیین تعزیه، هنر و موسیقی در آیین عزاداری، مقایسه هنر آیینی تعزیه با هنر غربی از جمله موضوعاتی است که در این کتاب به آن پرداخته شده است. مطالعه رفتار ایرانیان در قالب مناسک عزاداری در واقع در ذیل مطالعات مربوط به منش و خلیقات ایرانیان نیز جای می‌گیرد. بنابراین تلاش کرده‌ام تا علاوه بر موضوعات و موارد ذکرشده، روحیات و اخلاقیات ایرانیان را از نگاه سفرنامه‌نویسان مورد بررسی قرار دهم. لذا با نگاهی انتقادی به گفتمان حاکم بر مطالعات مربوط به منش و خلیقات ایرانیان که عموماً به تقبیح و سرزنش ویژگی‌های رفتاری ایرانیان می‌پردازند، ویژگی‌های اخلاقی جامعه ایرانی را که در قالب این مناسک نمود پیدا می‌کند استخراج نمودم تا ضمن اصلاح تصویر موجود از هویت و شخصیت ایرانی و بازشناسی خلیقات ایرانیان، گوشه‌ای از کارکردها و ظرفیت‌های موجود سنت و آیین‌های عزاداری در ایران روشن گردد.

گفتمان مسلط در باب خلیقات ایرانیان در ایران همواره به نکوهش انسان ایرانی همت گمارده است و دلیل عقب‌ماندگی ما ایرانیان را در روحیات و خلیقات و استبدادزدگی و اقتدارگرایی ما جستجو می‌کند، اما ما در اینجا از

زاویه‌ای دیگر به توصیف خلیقات ایرانیان پرداختیم تا نشان دهیم با توجه به برخی گزارش‌های سیاحان، وضعیت خلیقات ما در تاریخ، آن‌گونه که گفتمان روشنفکری در سدهٔ اخیر بیان نموده و مدام تکرار کرده، بحرانی نبوده است. بر این اساس می‌توان گفت باید به این گفتمان مسلط به دیدهٔ تردید نگریست و در قضاوت و نگرش و دیدگاهمان نسبت به ایرانیان تجدیدنظر کنیم. این نوع نگاه چه بخواهیم چه نخواهیم تأثیر بسیار مستقیمی در حوزه مطالعات جامعه‌شناسی سیاسی و توسعه و تبیین عقب‌ماندگی جامعه ایرانی خواهد داشت. امید است که این مطالعه، ضمن ارائه تصویری نسبتاً گویا از آیین عزاداری ایرانیان از نگاه سفرنامه‌نویسان، گام مثبتی در جهت توسعهٔ ادبیات حوزهٔ مردم‌شناسی ایرانی و نیز منش و خلیقات ایرانیان باشد.

جواد نظری مقدم

پژوهشگر حوزه تاریخ و فرهنگ

A decorative border with a repeating floral and vine pattern surrounds the central text area.

فصل اول

موسم عزاداری و سفرنامه نویسان

## اهمیت آیین عزاداری در جامعه ایران

با نگاه به تاریخ و فرهنگ جامعه ایرانی و عناصر جدایی‌ناپذیر آن متوجه این حقیقت خواهیم شد که آیین‌های عزاداری و سوگواری تأثیر غیرقابل‌وصفی در عمق جان جامعه ایرانی از خود برجای گذاشته و بی‌تردید می‌توان گفت این آیین ناب‌ترین و عمیق‌ترین جلوه‌های فرهنگ عامه ایرانیان محسوب می‌شود.

عزاداری و آیین‌های سوگواری شیعه در کشور ما از دیرباز تاکنون همواره به عنوان پدیده‌ای مهم و اثرگذار در عرصه‌های مختلف فرهنگی اجتماعی و سیاسی نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در تکوین و جهت‌دهی و قوت‌بخشی به نیروی ایمان و انرژی احساس و شور و غلیان جامعه و ایجاد بستری لازم جهت حرکت‌های اجتماعی در سطح بسیار وسیعی داشته و دارد.

آیین اجرای داوطلبانه رفتاری است که به شکلی سزاوار، به منظور تأثیرگذاری نمادین یا مشارکت در زندگی جمعی طراحی شده است. آیین‌ها همواره واجد ویژگی‌ها و کارکردهایی هستند که آنها را با دیگر عوامل و صورت‌های ارتباطی متمایز می‌کند.

«مهمترین وجه آیین شکل آن است که آن را از مفهومی

بی‌معنا، انتزاعی و صوری دور می‌کند و آن را از دیگر کنش‌های

اجتماعی متمایز می‌سازد» (رودنبولر، ص ۳۵).

انرژی و نیروی احساس برآمده و منبعث از آیین‌ها و شعائر مذهبی گاه قادر خواهند بود به طرز ناباورانه‌ای تغییرات ساختاری عمیقی در جامعه ایجاد کنند و با توجه به فرایند ساده و فراگیری آن و امکان تأثیر بر مخاطبان عام

موجبات همسویی و هم‌نوایی را در جامعه فراهم نموده و همگرایی عمومی را تقویت نمایند.

از جمله کارکردهای مهم آیین‌های مذهبی که عمدتاً وجهی جمعی دارند، تقویت ارتباط و همگرایی و بازتولید فرهنگ و هویت دینی در قالب رفتار و نمادهایی است که در آیین پدید آمده یا وجود دارد.

ایمان فی‌نفسه به آیین جمعی وابسته نیست، چون در رابطه فرد با امر قدسی و منبع قدسی معنی پیدا می‌کند. از این رو اگر مقصود از چنین آیین‌هایی تنها تقویت ایمان افراد بود. این قصد و غرض به صورت فردی و با یک ارتباط درونی میان فرد با خالق، تأمین می‌شد (محمدی، دین و ارتباطات، ص ۷۸ - ۷۹). بنابراین هدف از برگزاری چنین آیین‌هایی مثل عزاداری، تقویت روح جمعی و امکان ارتباط مستمر و تقویت حس هویت دینی است.

مراسم و مناسک دینی منظم که گروه مؤمنان بدان وسیله با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند، فرصت ملاقات رو در روی آنان را فراهم و در درونی‌کردن ارزش‌های معنوی نقش مهم و تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کنند.

مجالس عزاداری در طول تاریخ به عنوان یکی از عناصر اجتماعی گاه در نقش پاک‌ترین و گویاترین عناصر فرهنگی ایفای نقش نموده و پیام‌های خاصی را از قبیل ظلم‌ستیزی و همراهی و نوازش مظلوم و ایستادگی و مقاومت و عدالت و آزادی را به مخاطب اعلام می‌دارد و فریاد می‌کند.

در این فرایند، این تنها واعظ و یا خطیب نیست که فعالیت دارند و اثرگذارند بلکه خود مخاطبان و مردم در برپایی و تقویت این پدیده و انتقال پیام عزاداری نقش و حضور فعال دارند. لذا این فرایند یک‌سویه و غیرتعاملی

نیست و حرکتی است زنده و پویا که همه عناصر در آن درگیرند و فقدان هرکدام از این عناصر ماهیت اصلی این پدیده را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. آیین‌های مذهبی می‌توانند ضمن عمق‌بخشی به باورهای دینی، زمینه تقویت حس همبستگی و مشارکت و همگرایی افراد جامعه را فراهم آورند. تکیه و حسینیه، مجالس روضه‌خوانی و وعظ، خطابه، تأثیرگذارترین عناصر اجزای فرهنگ شیعی ایرانی به شمار می‌روند که در گردآوری مردم، ایجاد همدلی و همفکری در بیان آنها، شکل دادن و تفهیم منافع مشترک جمعی، آگاه‌بخشی به توده مردم از خوب و بد آنچه در پیرامونشان می‌گذرد، حتی تا امروز جایگاه مهم خود را حفظ نموده‌اند. لذا ناگزیر از توجه ویژه به این ظرفیت‌های عظیم هستیم.

عزاداری به عنوان یکی از تأثیرگذارترین و شورانگیزترین شیوه‌های فرهنگی و ارتباطی، می‌تواند نقش مهمی در تغییر اجتماعی و یا نهادینه کردن ارزشهای اسلامی و ماندگاری و ثبات نظامهای فکری و اجتماعی ایفا نماید و منبع الهام‌بخشی برای حرکت و زایش و عدم ایستایی و توقف در اجتماع باشد. از این رو اهمیت توجه و مذاقه هر چه بیشتر در خصوص ابعاد تأثیرات فرهنگی اجتماعی مجالس عزاداری در جامعه ایران اسلامی دوچندان می‌شود. در مجموع کارکردهایی مهمی را می‌توان برای این آیین‌های دسته‌جمعی مذهبی متصور بود. ایجاد همگرایی و وفاق اجتماعی و تقویت شدید ارتباطات اجتماعی، بازتولید هویت دینی و ملی، تأمین نیازهای معنوی و روحی جامعه می‌تواند بخشی از کارکردها و پیامدهای آن باشد.

جهت درک این ظرفیت عمیق فرهنگی و کارکردهای آن در جامعه ناگزیر از مطالعه تاریخی و دقیق چگونگی ویژگی‌های آن هستیم. لذا با بررسی



گزارش سفرنامه‌نویسان می‌توان به گوشه‌ای از این ابعاد و تأثیر آن در جامعه شیعی ایران دست یافت.

### سفرنامه‌ها

یکی از مهم‌ترین راه‌های شناخت فرهنگ و شخصیت یک جامعه، نگاه از بیرون است. رویکرد اتیک<sup>۱</sup> نگاهی از بیرون شرایط برای درک و فهم فرهنگ از چشم‌اندازی متفاوت فراهم می‌کند. رویکرد امیک<sup>۲</sup> یا درون موضعی، رویکردی است که در آن ابعاد مختلف یک فرهنگ توسط حاملان و عناصر یک فرهنگ و کنشگران بومی آن، فرهنگ تشریح و تبیین می‌شود. اما از آنجا که فرهنگ محیط بر افراد خویش است، رویکرد درون‌موضعی به واسطه ارتباط با امر نزدیک، امکان از درون نگرستن به وجوه متعدد را نخواهد داشت و نگاه برون‌موضعی است که می‌تواند بسیاری از وجوه عادی و ناپیدای یک فرهنگ را به نمایش گذارد.

البته بر رویکرد نگاه از بیرون این نقد وارد است که گاهی اوقات به دلیل عدم شناخت زبان و فرهنگ جامعه هدف، درک بسیاری از دلایل و معانی فرهنگی که در ذهن کنشگران یک فرهنگ وجود دارد، ناتوان است. اما این قابلیت را نیز داراست که بخشی از وجوه ناپیدای یک فرهنگ را که برای کنشگران آن روشن نماید.

سفرنامه‌ها، توصیف دیده‌ها و شنیده‌ها با ترکیبی از برداشتهای فکری و شخصی جهانگردان است از یک سرزمین و مردم آن، زندگی روزانه آنان،

---

1. etic  
2. emic